

УДК 327.82(540)

Ігнат'єв П.М.*

ІНДІЯ ТА ЯПОНІЯ: ВІД БАЙДУЖОСТІ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Досліджено передумови формування, основні етапи та сучасний стан індійсько-японських відносин. Проаналізовано особливості співпраці сторін у політичній та економічній сферах і вплив на цей процес ядерних випробувань Індії в 1998 р. та їх наслідків.

Ключові слова: зовнішня політика, ядерні випробування, партнерство.

В статье рассматриваются особенности политических и экономических отношений Индии и Японии, а также влияния на них ядерных испытаний, проведенных Индией в 1998 г.

Ключевые слова: внешняя политика, ядерные испытания, партнерство.

The article analyzes political and economic relations between India and Japan and the fallout of 1998 India's nuclear tests.

Key words: foreign policy, nuclear tests, partnership.

Японія ставить перед своєю південноазійською політикою низку завдань. Це: 1) створення регіональної протизаги КНР за рахунок розвитку відносин із Індією; 2) гарантування безпеки судноплавства для власного торгового флоту, що має значну присутність у районі Перської затоки; 3) пошуки оптимального алгоритму взаємин із Індією та Пакистаном у контексті традиційної політики зі сприяння нерозповсюдженню ядерної зброї; 4) формування свого позитивного іміджу у світі завдяки допомозі великим перенаселеним країнам регіону, в яких помітні прояви глобальних проблем людства; 5) набуття у координації дій із Індією місця постійного члена Ради Безпеки ООН; 6) врегулювання наслідків громадянських конфліктів на Шрі-Ланці та в Афганістані, відбудова повоєнної економіки цих країн, утвердження присутності японських товаровиробників на їх ринках.

Попередні умови для започаткування індійсько-японського партнерства були сприятливими. На відміну від багатьох британських колоній у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Індія, розташована на значній географічній віддалі від країни Вранішнього сонця, не зазнала японської окупації в роки Другої світової війни, за винятком Андаманських і Нікобарських островів, захоплених у 1942 р. На Токійському трибуналі, організованому проти військових злочинців, індійський суддя Радхабінод Пал визнав усіх присутніх там японських державних діячів невинними. Вже 28 квітня 1952 р. сторони встановили дипломатичні відносини, а Японія згодом приєдналася до консорціуму країн-кредиторів, створеного під егідою Світового Банку для допомоги Індії. В 1958 р. Індія стала першим у світі отримувачем японських кредитів через програму Офіційної допомоги у розвитку і на-

* кандидат політичних наук, доцент кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

віть сьогодні вона залишається для цієї країни одним із головних джерел пільгового фінансування проектів, яке відбувається під 0,75-1,3 відсотки річних. Японська політична еліта була зацікавлена у наданні допомоги Індії з гуманітарних міркувань, оскільки остання виступала своєрідною азіатською вітриною бідності, голоду та хвороб. У свою чергу, індійські підприємства завозили у великих обсягах на острів Хонсю залізну руду, сприяючи становленню місцевої металургії. Однак вже в 1970-х роках навіть такі обмежені відносини втрачають свій динамізм, оскільки Японія виступала традиційним американським союзником, а СРСР і Індія в 1971 р. уклали стратегічний пакт, спрямований проти США і Пакистану. У 70 та 80-х роках ХХ століття великі японські корпорації перенесли енергомістке виробництво до Китаю і членів АСЕАН, послуговуючись наявністю там стратегічної сировини, дешевою землею та робочою силою, щоб захистити себе від негативних проявів світових нафтових шоків. Саме у цей час Індія опиняється на периферії економічних інтересів для країни Вранішнього сонця [1].

Ще однією серйозною перешкодою для зближення сторін став індійський ядерний чинник. У 1995 р. індійська управлінська верхівка мала намір здійснити випробування цього виду зброї, але була змушений від нього відмовитися під тиском США. Вибухи 5 бомб на полігоні Поркхан у травні 1998 р. викликали негативну реакцію Японії, міста якої Хіросіма та Нагасакі стали об'єктами ядерного бомбардування США на завершальному етапі Другої світової війни. У відповідь ця країна запровадила проти Індії низку санкцій, зокрема, припинила перерахування коштів на проекти через програму Офіційна допомога у розвитку (біля 500 млн. доларів на рік); відмовилася від продажу технологій подвійного призначення; внесла індійські підприємства, що мали відношення до ядерних випробувань, до чорного переліку суб'єктів господарювання, яким заборонено працювати на японському ринку; вирішила більше не проводити у Токіо міжнародний форум (з допомоги) у розвитку Індії; почала висловлюватися проти виділення Індії коштів міжнародними фінансовими організаціями. Ці обмеження діяли майже два роки. З іншого боку, Японію в цілому задовольнило пояснення прем'єр-міністра Атала Біхарі Ваджаї та міністра оборони Джорджа Фернандеса, що ядерні випробування були викликані китайською загрозою і мають розглядатися як суто оборонний захід. Крім того, на правлячу Ліберально-демократичну партію (ЛДП) вчиняли тиск великі корпорації, транспортні та будівельні проекти яких в Індії простоювали увесь цей час. Як наслідок, у 2000 р. Йошіро Морі став першим за 10 років японським прем'єр-міністром, який відвідав Індію з офіційним візитом, щоб змусити цю країну підписати Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) і Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань. Під час переговорів індійська сторона зобов'язалася не здійснювати нові вибухи і не допускати торгівлі військовими технологіями, але відмовилася приєднатися до ДНЯЗу, аргументуючи це його дискримінаційним характером. У відповідь на запевнення японський високопосадовець такого рангу вперше назвав обидві країни «глобальними партнерами», хоча раніше подібний термін Японія використовувала переважно по відношенню до США. Зрештою її політична еліта погодилася відмовитися від санкцій у другій половині 2001 р., коли Індія підтримала глобальну антитерористичну кампанію США і між президентом Дж.Бушем-молодшим і прем'єр-міністром Аталом Біхарі Ваджаї нормалізувалися відносини [2].

Після паузи у відносинах на найвищому рівні, що тривала 5 років, Японія вирішила посилити співпрацю з Індією, враховуючи тенденції до успішного реформування економіки країни шляхом її лібералізації прем'єр-міністром Манмоханом Сінгхом і його однодумцями. Під час перебування в Індії голови кабінету міністрів Дзюїтіро Коїдзумі в 2005

р. було оголошено про започаткування програми з 8 пунктів, яка мала допомогти зміцнити відносини. Вона включала у себе: здійснення регулярних візитів на найвищому рівні й стратегічних консультацій між міністрами оборони та закордонних справ обох країн; всеохоплюючу економічну співпрацю; безпековий діалог; спільні науково-технічні проекти; культурні, академічні та туристичні обміни; взаємодію у практичній реалізації концепції нової азіатської ери процвітання; співробітництво у рамках інституцій ООН, зокрема у питанні реформування Ради Безпеки цієї організації; спільну боротьбу з глобальними проблемами людства [3].

У цей період стосунки сторін розвивалися не тільки у двосторонньому форматі. Зокрема, в 2004 р. Японія, Німеччина, Індія та Бразилія сформували групу G-4, яка лобювала розширення кількості членів у Раді Безпеки ООН. Перші дві країни є великими платниками до щорічного бюджету організації, а останні дві – десятиліттями беруть участь у миротворчих операціях і багато разів (Індія – 7, а Бразилія – 10) обиралися до складу непостійних членів Ради Безпеки. Претенденти аргументують, що ця інституція була сформована після завершення Другої світової війни і не враховує інтереси великих державних акторів, що не потрапили до неї, а також не у повній мірі представляє країни Азії, Африки та Латинської Америки. З іншого боку, на противагу їм з'явилися 40 країн, які утворили «Об'єднаний для досягнення консенсусу рух», покликаний протидіяти цій ініціативі. Серед його членів можна відзначити Італію, Південну Корею, Мексику, Аргентину та Пакистан, які періодично пригадують членам G-4 їх участь у Другій світовій війні чи територіальні суперечки з сусідами, а також підкреслюють, що розширення кількості постійних членів Ради Безпеки ООН зробить роботу цієї інституції неефективною, бо призведе до появи великої кількості непотрібних консультацій в її рамках. Процес узгодження позицій членів організації ще триває, але перешкодою до зближення між ними є актуальне питання щодо надання чи ненадання новим членам права вето на рішення Ради Безпеки [4].

Ще одним прикладом об'єднання індійсько-японських зусиль для досягнення спільної мети є військово-морські навчання «Малабар», які проводяться Індією та США з 1992 р. раз на рік протягом одного тижня чи десяти днів. Після подій 9/11 сторони вирішили запросити до участі у них традиційних американських союзників у АТР. Кораблі ВМС поліпшують координацію своїх дій, відпрацьовуючи заходи з протидії піратству (захоплення «материнських» суден піратів, обшуки підозрілих плавзасобів, звільнення взятих заручниками членів екіпажів), пошуково-рятувальні роботи, боротьбу з субмаринами, посадки і злету винищувачів на палуби кораблів союзної групи. У 2007 р. відбулися військово-морські навчання, в яких вперше взяли участь 20 тис. військовослужбовців зі США, Індії, Японії, Австралії та Сінгапуру. Їх учасники провели ці заходи у Бенгальській затоці, що викликало протести з боку КНР. У 2011 р. «Малабар» мають пройти у територіальних водах Японії недалеко від узбережжя Окінави. Посилення китайської присутності в Індійському океані відповідно до стратегії офіційного Пекіна під назвою «Намісто перлин» непокоїть індійську правлячу еліту, яка готова проводити спільні навчання частіше, ніж раз на рік, щоб демонструвати свою силу КНР. З іншого боку, Японія посідає третє місце у світі за імпортом нафтопродуктів і зацікавлена у тому, щоб її кораблі постійно взаємодіяли з індійськими та американськими конвоями та патрулями на поживавлених судноплавних шляхах із безпекових міркувань [5].

Офіційний Токіо підтримав набуття Індією в 2005 р. членства у саміті Східної Азії (East Asia Meeting – EAM), до складу якого входять 10 країн АСЕАН, КНР, Японія та Південна Корея. Японія побоювалася зростання китайського впливу в цьому регіоні і у кон-

тексті планів учасників зібрання створити Східноазійське співтовариство з зоною вільної торгівлі між країнами Східної та Південно-Східної Азії зацікавлена мати на самітах свого союзника – Індію. Зі свого боку, через рік після цього Індія пролобіювала набуття Японією статусу спостерігача у Південноазійській асоціації регіонального співробітництва (СААРК), який допоміг країні Вранішнього сонця активніше залучатися до регіональних проектів із викорінення бідності, надавати членам організації допомогу в проведенні виборів і відбирати обдаровану молодь для навчальних обмінів [6].

Індія також цінує японський внесок у стабілізацію ситуації в Афганістані та на Шрі-Ланці, який ця країна робить для поліпшення свого міжнародного іміджу і зрештою для того, щоб отримати доступ до колосальних мінеральних ресурсів Афганістану чи стратегічно розташованих ланкійських портів. Отже, Японія – важливий однодумець Індії у питанні відбудови Шрі-Ланки. Серед індійської політичної еліти склався консенсус щодо необхідності заходів зі стабілізації ситуації в цій державі, у північних регіонах якої проживає велика тамільська меншина. З 1986 р. (тобто лише через три роки після початку громадянської війни на острові) країна Вранішнього сонця стала найбільшим донором Шрі-Ланки. Головні проекти, здійснені за допомогою японських коштів, стосуються розширення порту Коломбо, будівництва доріг у регіонах, де велися військові дії, відновлення інфраструктури аеропорту імені Бандаранайке, відкриття низки шпиталів із високотехнологічним медичним обладнанням, необхідним для надання допомоги людям, що втратили кінцівки під час громадянської війни. Влітку 2003 р. у місті Токіо було організовано конференцію донорів Шрі-Ланки, учасники якої погодилися виділити на відновлення економіки країни 4,5 млрд. доларів, у залежності від прогресу на мирних переговорах між тамілами і сингалами. Японія також другою після Індії надала допомогу жертвам азіатського цунамі 2004 р., що мешкали на півночі та сході острова, використавши для цього частину кораблів свого військового флоту, що проводили антипіратські патрулювання. Таким чином, японська присутність на Шрі-Ланці влаштовує офіційний Делі, оскільки доповнює, а не вступає у протиріччя з його політикою на острові [7].

Не меншу увагу Японія приділила Афганістану. Зокрема, вона виступила організатором конференції афганських донорів у Токіо в 2002 р. (а згодом провела ще два подібні заходи – в 2003 і в 2006 рр.) і погодилася надати уряду Хаміда Карзая 5 млрд. доларів допомоги протягом 5 років – з 2010 по 2015. До того, за перші вісім років присутності американських військ у цій країні Афганістан отримав від неї 1,8 млрд. доларів. Однак сили самооборони Японії не можуть бути присутніми на афганській території і навіть спрямування сюди місії військових лікарів потребуватиме дозволу парламенту. Індія, у свою чергу, тримає тут тільки кілька сотень військовослужбовців зі складу індійсько-тібетської прикордонної поліції, бо після поразки своїх миротворців на Шрі-Ланці в другій половині 80-х років ставиться обережно до спрямування великих військових контингентів у периферійні країни [8].

Цікаво, що на відміну від США і Китаю, Японія лише у незначній мірі виявляє зацікавленість до співпраці з головним південноазійським суперником Індії. Країна Вранішнього сонця зберігала нейтралітет під час громадянської війни у Пакистані в 1971 р., хоча звичайні японці організували низку фондів для збору приватних пожертв жителям його східної частини (згодом Бангладеш). Така політика згодом дала змогу зберегти зв'язки з обома антагоністами. Японія надавала обмежені обсяги допомоги для сприяння економічному розвитку Пакистану після введення радянських військ до Афганістану в 1979 р., оскільки перебувала під впливом політики США. Однак кінець 80-х років погіршив відносини з офіційним Ісламабадом, коли у західній пресі почали з'являтися повідомлення

про розробку пакистанськими вченими «ісламської» ядерної бомби. Недовіра до Пакистану тільки зросла після вражаючих успіхів цієї країни у проектуванні різноманітних видів балістичних ракет у 90-х роках, оскільки японські політики пов'язали це зі своєрідним обміном – технології створення ядерної зброї були надані Північній Кореї, а у відповідь Пакистан отримав все необхідне для розвитку балістичної програми. Хоча ця інформація не перевірена і цілком можливо, що подібну допомогу надав Китай, в Японії ставлення до Пакистану досі є недовірливим. Японські компанії створюють спільні підприємства для виробництва малолітражних автомобілів для місткого пакистанського ринку і сприяють електрифікації цієї країни, однак обсяги їх інвестицій залишаються незначними через внутрішньополітичну нестабільність. Навіть відносини з Бангладеш мали більше значення, оскільки країна Вранішнього сонця традиційно бере активну технологічну та фінансову участь у ліквідації наслідків циклонів і допомагає боротися з загрозою голоду. Загалом з моменту проголошення незалежності Бангладеш у 1971 р. Японія надала їй грантів і кредитів на загальну суму в 10 млрд. доларів [9].

У грудні 2006 р. Індія та Японія оприлюднили спільну заяву про стратегічне партнерство після візиту Манмохана Сінгха до Токіо. Індійський прем'єр-міністр заявив, що співпраця сторін є одним із кроків на шляху до створення азійської дуги процвітання, тому вони зацікавлені в укладанні угоди про всеохоплююче економічне партнерство протягом наступних чотирьох років. Було домовлено про низку заходів, що мали проводитися в 2007 р. у рамках року індійсько-японської дружби, а також про щорічні зустрічі на найвищому рівні та про організацію саміту представників ділових кіл. М.Сінгх підкреслив зацікавленість своєї країни в участі японських підприємств у здійсненні індійсько-американської угоди про співпрацю у сфері мирної ядерної енергетики, а також пообіцяв чинити тиск на Північну Корею, яка в 2006 р. оголосила про проведення вибуху атомної бомби. Подібний візит був потрібний, насамперед, самому індійському високопосадовцю у світлі постійної критики його ініціатив лівими партіями у парламенті. Зокрема, їх члени звинувачували М.Сінгха у погіршенні відносин із Іраном завдяки укладанню угоди з США у сфері атомної енергетики від 2005 р., потенціал якої не може бути використаним у повній мірі через те, що японські підприємства (наприклад металургійне об'єднання «Japans steel works») є провідними постачальниками високонадійних компонентів для американських реакторів та наділені правом вето у питанні передачі своїх виробів і технологій до Індії [10].

Таким чином, М.Сінгх дав зрозуміти, що він має два пріоритети у відносинах із країною Вранішнього сонця – будівництво АЕС і зону вільної торгівлі. Особливу роль може відігравати саме енергетична співпраця, бо у ній надзвичайно зацікавлена Індія. Бідна на природні ресурси Японія вже тривалий час покладається на атомну енергетику, об'єкти якої переважно збудовані великою трійкою корпорацій – «Мітсубіші», «Хітаччі» та «Тосібою». До серії жахливих підземних поштовхів у березні 2011 р. в цій країні не було зафіксовано аварій із серйозними наслідками на подібних об'єктах, хоча на її території постійно функціонує 55 реакторів, які забезпечують 30 відсотків енергетичних потреб усього народного господарства. У свою чергу, Індія, що змушена завозити вугілля з Індонезії та сиру нафту з монархій Перської затоки і Російської Федерації, зацікавлена у будівництві мережі власних АЕС. Тим більше, що у 2008 р. вона вперше за 30 років отримала дозвіл від групи ядерних постачальників у складі 45 країн замовляти об'єкти під ключ, купувати технології та паливо для АЕС. Незважаючи на це, поки тільки російська сторона здійснює будівництво в Індії атомної електростанції «Куданкулам» із двома енергоблоками, бо звернення офіційного Делі до західних партнерів не дає очікуваних ре-

зультатів через наявність на ринку спільних американсько-японських підприємств, що контролюють його значну частку. Зокрема, французька компанія «Арева» та американська «Дженерал Електрик» готові продавати свої вироби до Індії за умови отримання дозволів японських виробників деяких частин до ядерних реакторів. Із подібною проблемою зіштовхнулися корпорації «Вестінгаус електрик» та «Дженерел електрик», які виграли тендери на будівництво в АЕС у штатах Гуджарат і Мадх'я-Прадеш. Перша з них належить «Тошібі», а друга – створила спільне підприємство з «Хітаччі» для освоєння світового ринку. Проблема полягає в тому, що японські закони дозволяють експорт технологій у галузі атомної енергетики лише до країн, які приєдналися до ДНЯЗу, і допускають до своїх об'єктів інспекторів МАГАТЕ [11].

Значення співпраці з Японією зростає ще більше, якщо враховувати той факт, що індійське законодавство покладає відповідальність за аварії на ядерних об'єктах винятково на їх будівельників (що можна вважати певним синдромом Бхопала – трагічної аварії на індійському комбінаті американської компанії «Юніон Карбід» у 1994 р.), адже японські технології є порівняно надійними, враховуючи постійні землетруси в країні Вранішнього сонця. Але перед Японією, яка стала жертвою ядерних бомбардувань у Хіросімі та Нагасакі, стоїть моральна дилема: чи можна співробітничати у цій сфері з країною, що категорично відмовляється підписати договір про ДНЯЗ? Деякі експерти вважають, що японська спільнота погодиться на це, якщо Індія зможе довести за допомогою публічної піар-кампанії відсутність амбіцій зі здійснення нових ядерних випробувань і потребу в подібній допомозі для боротьби з феноменом глобального потепління (враховуючи Кіотський протокол, яким так пишається Японія). До того ж, на переговорах Індія може дати зрозуміти, що вона активізує зв'язки у цій сфері з Російською Федерацією та Південною Кореєю, внаслідок чого японські виробники втратять значні кошти, адже ринок атомної енергетики країни оцінюється в 150 млрд. доларів. З іншого боку, нині індійські політики стоять перед вибором: чи шукати інших партнерів у цій галузі після катастрофи на «Фукусімі-1» чи все-таки розраховувати на Японію, взявши до уваги, що зазначена АЕС була збудована 40 років тому (в 1971 р.) і не витримала сили землетрусу і високої хвилі цунамі [12].

Консультації з цього приводу постійно тривають, адже з 2008 р. сторони ще й щорічно зустрічаються у форматі «2 плюс 2», між міністрами закордонних справ і оборони, а також між радниками прем'єр-міністрів із питань національної безпеки. Це допомагає координувати політику в азіатському регіоні та робить візити на найвищому рівні більш результативними. У 2010 р. Махмохан Сінгх побував у Японії в рамках тижневого туру до Японії, В'єтнаму та Малайзії, щоб знову повернутися до питання співпраці у галузі ядерної енергетики. Високопосадовець зазначив, що не примушує японську сторону поспішати з відповіддю, але зацікавлений у тому, щоб вона була позитивною. Зі свого боку, офіційний Токіо вважає, що угода може бути підписана за умови, що в ній буде положення про розірвання співпраці чи навіть відкликання японських деталей з реакторів, якщо Індія здійснить випробування. Вигода для сторін очевидна: японські корпорації можуть заробити завдяки домовленості сторін десятки мільярдів доларів, а Індія й надалі підтримуватиме високі темпи зростання економіки, вирішивши таке складне питання, як нерегулярність постачання електроенергії для великих промислових підприємств. Друге питання, порушене прем'єр-міністром під час візиту, стосувалося інфраструктурних потреб Індії. М.Сінгх підкреслив, що у найближчій перспективі в його країні бурхливо зростатиме кількість міського населення, внаслідок чого вона має намір залучити біля 1 трлн. доларів інвестицій у міську та транспортну інфраструктуру. Японія, яка динамічно роз-

вивається в умовах перенаселення (відомо, що місто Токіо є найбільшим у світі) і приділяє значну увагу «зеленим» технологіям, може взяти участь у подібних проектах. Сторони також домовилися про спрощення візового режиму для певних категорій громадян і доповіли громадськості обох країн про успішне завершення чотирьохрічних переговорів про лібералізацію обміну товарами і послугами [13].

Угода про створення всеохоплюючої зони вільної торгівлі (СЕРА – Comprehensive economic partnership agreement) була ратифікована у лютому 2011 р. Згідно з її положеннями, Японія знизить ввізне мито на 95 відсотків індійських товарів, а Індія – на 85 відсотків японських виробів протягом наступних 10 років. Загалом йдеться про 9 тис. одиниць асортименту, серед них такі важливі товарні групи, як електроніка і запасні частини для автомобілів. Для Японії це вже 12-та угода про торговельну лібералізацію, але перша з того часу, як при владі знаходиться донедавна опозиційна Демократична партія. З іншого боку, в 2010 р. товарообіг між країнами, що мали одні з найбільших економік Азії, не перевищував 10,3 млрд. доларів, а сторони налаштовані збільшити його у два рази найближчим часом. Тим більше, що на Індію припадало тільки 0,6 відсотка японського імпорту. Інвестиційна частина СЕРА передбачає, що Індія надасть японським підприємствам національний режим, який дозволяє 100-відсоткову власність у переважній більшості секторів економіки [14].

Торгівля сторін розвивається доволі повільними темпами. У роки перебування Індії у складі Британської імперії Японія закупувала бавовну, а під час холодної війни – переважно залізну руду. Нині асортимент товарообігу більш різноманітний, адже до складу індійського експорту входять коштовні прикраси, залізна руда, бавовна, морепродукти, килими, продовольство, шкіргалантерея, ІТ-продукція, а імпорту – капітальне обладнання, електроніка та транспортні засоби. В 2009-2010 р. її товарообіг із Японією оцінювалася в 11,3 млрд. доларів, причому у японської сторони було значне позитивне сальдо. Це можна пояснити тісними економічними зв'язками Японії з КНР і країнами АСЕАН, які певною мірою дублюють індійський сільськогосподарський експорт, а також і текстильні вироби. Крім того, Індія перебуває у процесі модернізації своєї виробничої інфраструктури, закупаючи в Японії капітальне обладнання на доволі значні суми. Свою роль у збільшенні імпорту відіграє індійський середній клас, демонструючи ажіотажний попит на побутову техніку та автомобілі японського виробництва. Цікавою рисою товарообміну є те, що індійські споживачі охоче купують вироби, виготовлені японськими корпораціями на території КНР, а це спотворює офіційну статистику, яка насправді має показувати ще більше негативне сальдо для Індії [15].

Японія є шостим найбільшим інвестором у економіку Індії, але лише завдяки тенденції до поглинань індійських компаній, що спостерігається останнім часом. Причин цього явища дві. По-перше, величезний споживчий ринок Індії представляє значний інтерес для японських інвесторів в умовах рецесії в США та серйозних проблем із євро, спричинених появою країн ЄС з високим рівнем зовнішньої заборгованості. По-друге, високі ціни в Японії штовхають корпорації з країни Вранішнього сонця до придбання індійських виробників, що випускають дешеву продукцію. Інвестиції приходять у такі галузі як виробництво автомобілів, телекомунікації, медикаменти, об'єкти інфраструктури, енергетика. Станом на 2010 р. в Індії працювало 627 японських компаній [16].

Приклад успішного ризику продемонструвала корпорація «Сузукі», яка вклала інвестицію у Індію ще в 1981 р., створивши спільне підприємство з фірмою «Маруті». СП заробило доволі непогані дивіденди, продаючи недорогі мотоцикли та малолітражні автомобілі. Нині «Сузукі-Маруті» є найбільшим виробником легковиків у країні, на якого припадає половина збуту подібної продукції, а 4 із 6 найпопулярніших серед покупців

машин виготовлені на заводі цієї компанії. З 2009 р. вона стала єдиною компанією країни, яка щорічно продає більше одного мільйона автомобілів, і це притому, що в самій Японії ця корпорація мало відома [17]. Заохочена прикладом «Сузукі», «Тойота» має намір будувати заводи з випуску дешевих двигунів для малолітражних машин на півдні Індії у Бангалорі, а на перспективу – випустити для індійського ринку один із найменших автомобілів світу. Вона вже має досвід створення подібної продукції для споживачів Індонезії та Малайзії. В 2008 р. японська корпорація «Дайчі-Санкьйо» викупила виробника ліків «Ранбаксі лабораторіз лімітед» за 4,6 млрд. доларів, а «Ніппон Телефон і Телеграф» придбала 26 відсотків акцій «Тата Телекому» за 2,7 млрд. доларів. «Ранбаксі» – це у недалекому минулому найбільша індійська фармацевтична фірма, яка має налагоджену систему збуту в 125 країнах і потужності, необхідні для досліджень і розробки нових ліків. Цей приклад свідчить про те, що Японія зацікавлена у поглинанні чи створенні спільних підприємств із індійськими виробниками медикаментів, особливо враховуючи наявність у країні великої кількості людей похилого віку, яких називають «срібним поколінням». Та й у самій Індії ринок для ліків колосальний, що спричинено демографічним вибухом і несприятливою екологічною обстановкою [18].

З іншого боку, у найближчій перспективі інвестиції в Китаї залишатимуться більш привабливими для японських ділових людей. Завдяки деяким авторитарним особливостям КНР має незаперечну перевагу над Індією, як осередок інвестування. Зокрема, індійські роботодавці не можуть безпроблемно утримувати зарплати робітників на низькому рівні, обмежувати діяльність профспілок і розганяти силою демонстрації селян, що протестують проти виділення землі інвесторам тощо. У КНР також наявна транспортна інфраструктура більш високої якості та не спостерігається постійної загрози природних катаклізмів, притаманної південним і східним регіонам Індії.

Найбільш амбітним проектом двосторонньої співпраці є участь Японії у 90-милрд. промисловому коридорі Делі-Мумбаї, створення якого розпочалося в 2006 р. Він простягнеться на 1483 км через шість штатів, поєднуючи столицю країни з її головним портовим мегаполісом вздовж вже існуючих автомобільних доріг і залізниць. Інвестори можуть побудувати у межах коридору заводи, що випускатимуть продукцію на експорт. Індія вирішила запропонувати участь у ньому, насамперед, Японії, підприємства якої мають досвід будівництва подібної інфраструктури у країнах АСЕАН і КНР. Японські компанії вже зобов'язалися створити 24 «зелених» міста для відпочинку робітників, зайнятих на місцевих підприємствах у промислових зонах, що прилягають до коридору. Зокрема, передбачається, що вони матимуть «дружні» для довкілля системи постачання енергії та очистки питної води, потужності з переробки будь-яких відходів, місця для прогулянок і велосипедних подорожей. Більше того, саму концепцію коридору було запозичено у промислового поясу Токіо-Осака, який пролягає через найбільш населені райони острова Хонсю. У рамках проекту планується не тільки розширення мумбайського порту, але й будівництво семи нових портових воріт на західному узбережжі, які будуть поєднані дорогами і залізницями. Індія також запрошує Японію взяти участь у прокладанні мережі нових залізничних коридорів, які повинні пронизати всю територію країни, а японські корпорації зацікавлені продати індійській стороні поїзди-кулі «шинкансени». Крім того, Японія може через ОДА будувати аеропорти в Індії, які важливі з огляду на залежність країни від постачання робочих ресурсів до Перської затоки [19].

Одночасно Японія продовжує фінансувати низку важливих проектів під егідою Офіційної допомоги розвитку, які можуть мати загальноіндійський резонанс і стосуються модернізації транспортної інфраструктури, боротьби з бідністю та сприяння розвитку галузі охорони здоров'я. Це продовження будівництва ліній метрополітену в Делі, великої кільк-

цевої дороги у Гайдерабаді, системи для очистки і постачання води у найбільшому місті Ассаму Гувахаті. Столиця Індії страждає через перенаселення і давно потребує нових видів транспорту, щоб розвантажити автобусний і автомобільний рух, а Гувахаті споживає водний ресурс із забрудненої річки Брахмапутри. Крім того, це єдиний мегаполіс у схильних до сепаратизму північно-східних штатах, тому він повинен мати доволі високі стандарти життя населення як взірць успіху індійської економічної політики в регіоні. Подібні «питні» проекти здійснюються також у штатах Тамілнад і Керала. Індія залишається найбільшим отримувачем японської економічної допомоги [20].

Висновки. Завдяки географічній віддаленості між країнами нема серйозних спірних питань, але їх політичні відносини почали розвиватися тільки у XXI столітті, незважаючи на те, що зв'язки типу донор-реципієнт структурувалися ще у 50-х роках XX століття. Японія – країна з помітним дефіцитом робочих рук, але із надлишком технологій та вільного капіталу для інвестування в Індію, що наділена молодого англомовною робочою силою з технічною освітою. З кінця 2001 р. країна Вранішнього сонця відмовилася від конфронтаційного курсу щодо Індії, який вона почала проводити після ядерних випробувань травня 1998 р., а з 2004 р. сторони дотримуються домовленості поперемінно проводити щорічні саміти у Делі та Токіо. Також відбуваються регулярні консультації за схемою «два плюс два», в яких беруть участь міністри оборони та закордонних справ. Прем'єр-міністр Індії Манмохан Сінгх чотири рази приїздив із офіційними візитами до Японії, і хоча у зворотному напрямку постійно прибував новий очільник кабінету міністрів, загалом японська політика залишалася незмінною і полягала у демонстрації інтересу до співпраці у всіх галузях, окрім мирного атому. У цьому питанні перед Японією стоїть складна дилема. З одного боку, виходить, що країна – жертва атомного бомбардування, може своїми діями дискредитувати режим нерозповсюдження, постачаючи свої технології його порушнику. З іншого боку, США і Франція через неофіційні канали вчинають постійний тиск на Японію, щоб вона дозволила своїм компаніям продаж подібної продукції, але у японському суспільстві ще не склався консенсус стосовно цього питання.

Загалом для Японії допомога таким країнам, як Індія (значний відсоток населення за межею бідності; незадовільний рівень охорони здоров'я), Шрі-Ланка (економічна криза, викликана громадянською війною) та Бангладеш (найбільша серед країн із найменшим рівнем розвитку) дає можливість й надалі формувати свій позитивний імідж в Азії та засвідчити відданість цілям ООН із викоренення злиденності у світі, що важливо з огляду на її бажання країни Вранішнього сонця стати постійним членом Ради Безпеки ООН. Проявом цієї політики стало перетворення Японії на найбільшого донора країн Південної Азії та концентрація зусиль її підприємств на проектах, які мають чітко виражений «вітринний» характер – будівництві «мостів дружби», доріг, портів, шпиталів, електрифікації віддалених регіонів, фінансування масштабних проектів із реставрації об'єктів буддистської культурної спадщини.

Використана література

1. Confluence of the two seas//Asia times. – 2007. – August 25
2. Why the Japanese PM's visit is crucial//Rediff news. – 2007. – August 21. – Режим доступу до сайту: <http://www.rediff.com/news/2007/aug/21tarun.htm>
3. Eight-fold Initiative for Strengthening Japan-India Global Partnership//Ministry of foreign affairs of Japan, April of 2005. – Режим доступу до сайту: <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/partner0504.html#eight>

4. India for comprehensive UNSC reform//The Times of India. – 2010. – July 13
5. Five-nation naval exercise begins//BBC news. – 2007. – September 04. – Режим доступу до сайту: http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/6977376.stm
6. East Asia Community Building Needs Cooperation//China.or.cn. – Режим доступу до сайту: <http://www.china.org.cn/english/international/150059.htm>;
7. Japan provides US\$185m development loan to Sri Lanka//Tamil net. – Режим доступу до сайту: <http://www.tamilnet.com/art.html?catid=13&artid=17341>
8. Aghanistan: Japan's experiences revisited//Japan institute of international affairs. – 2008. – 54 p.; Japan preparing up to \$5 billion in Afghan aid: report//Reuters. – 2009. – October 31
9. Japan-Bangladesh relations: Way forward//The Daily star (Dhaka). – 2010. – November 4
10. Visit to Japan of His Excellency Dr. Manmohan Singh, Prime Minister of India//Ministry of foreign affairs of Japan, December 15 of 2006. – Режим доступу до сайту: <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/pmv0612.html>
11. General Electric, Hitachi go after nuclear contracts//Stockbriefings. – 2011. – January 03
12. India's elusive \$150 billion nuclear-energy market//Market Watch. – 2011. – March 25
13. India seeks Japan's nuclear help, but would not force the issue: Manmohan Singh//The Gaea times. – 2010. – October 25. – Режим доступу до сайту: <http://politics.gaeatimes.com/2010/10/25>
14. India, Japan sign free trade agreement//Tribune (Chandigarh). – 2011. – February 16
15. India-Japan relation 2011//Ministry of external affairs of India. – Режим доступу до сайту: <http://meaindia.nic.in/meaxpsite/foreignrelation/japan.pdf>
16. Також там
17. Maruti Suzuki sales crosses 1 million mark//New Kerala. – 2011. – February 1
18. Ranbaxy to bring in Daiichi Sankyo company limited as majority partner//Fiercebiotech. – 2008. – June 11
19. Japan to help India launch 24 green cities//WebIndia 123. – Режим доступу до сайту. – <http://news.webindia123.com/news/articles/Business/20101125/1638340.html>
20. Japan clears Rs7,158-crore ODA loan to India//B-Domain. – 2009. – March 27. – Режим доступу до сайту: http://www.domain-b.com/economy/general/20090327_oda_loan.html